

129

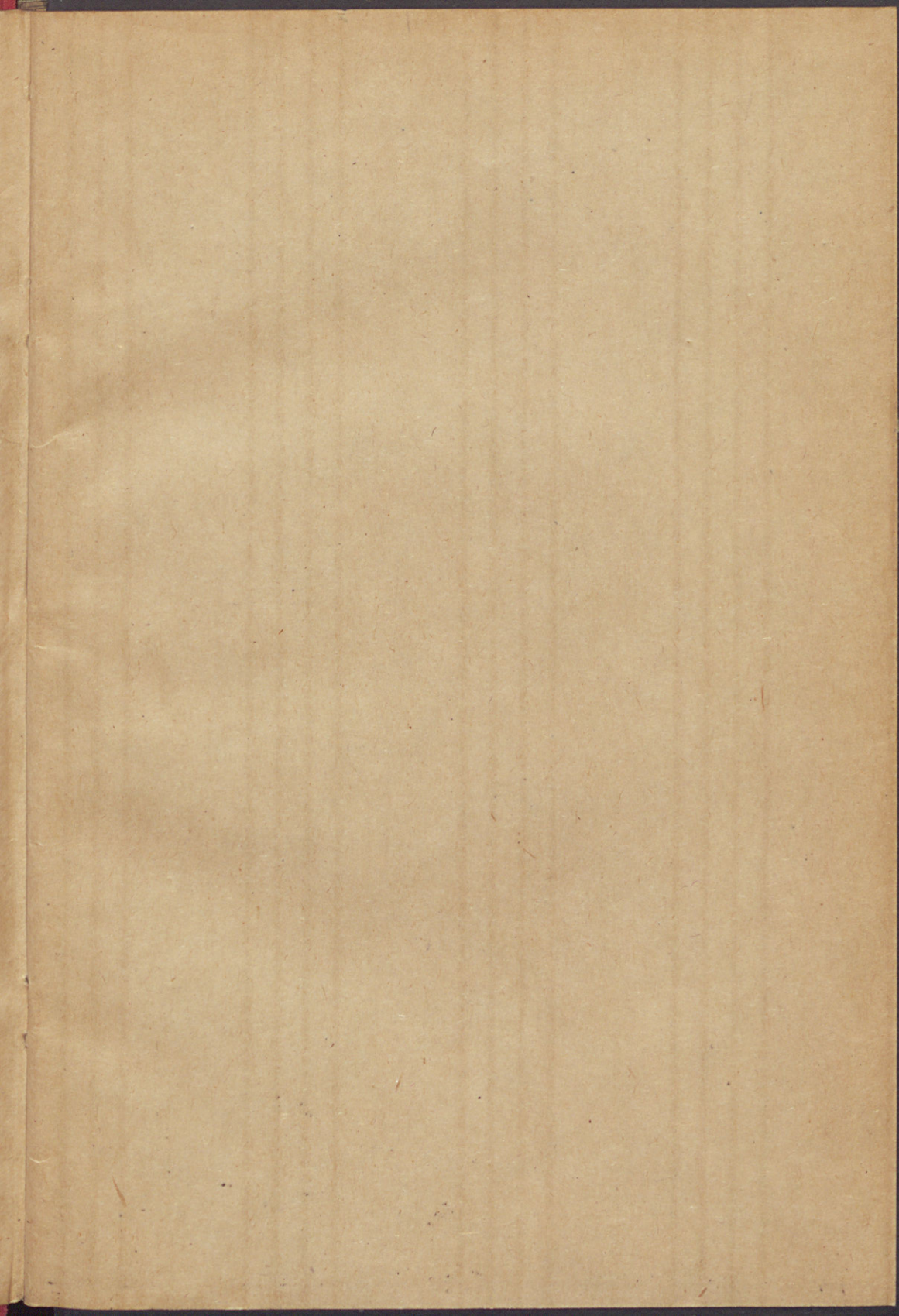
36

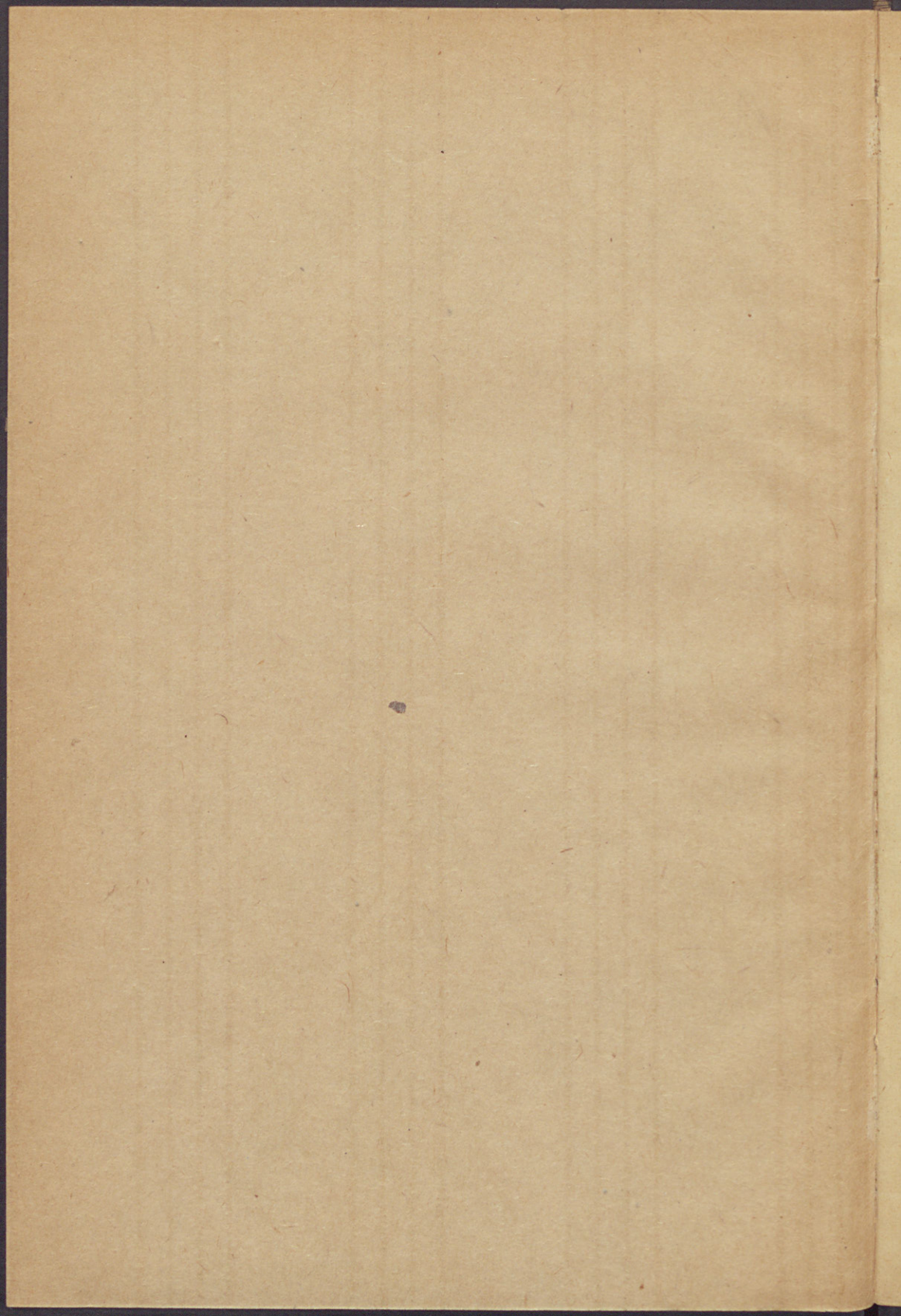


Debreceni Egyetem  
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár



0 000017 129220





1866. 6.

A

# MAGYAR HELYESÍRÁS

## ELVEI ÉS SZABÁLYAI.

UJABBAN ÁTVIZSGÁLVA

KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HATODIK VÁLTOZATLAN KIADÁS.



**IFJ. NAGEL OTTÓ**  
Könyvkereskedés  
Budapesten, Muzeum-körút 2.

**BUDAPEST,**  
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADO HIVATALA.  
(A MAGY. TUD. AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN).

Nyelv- és Széptudomány.

A \* jelöltek egész vászonkötésben is kaphatók. Egy-egy kötésért 40 kr. számítatik.

- Abel Jenő dr. *A bártfai Szt. Egyed temploma könyvtárának története.* Egy falmetszettel. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 206 lap. 1885. . . . . 1.20
- — *Egyetemeink a középkorban.* Nagy 8<sup>o</sup>-rét, 97 lap. 1881. . . . . —.50
- \*Badics Ferencz. *Fáy András életrajza.* (A Lévy-díjjal jutalmazott pályamű) Kis 8<sup>o</sup>-rét. VIII és 672 l. (Fáy András arczképével.) 1890. . . . . 1.50
- Balassa József. *A phonetika elemei, különös tekintettel a magyar nyelvre.* (Az ember beszélő szervezetének rajzával.) Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 124 l. 1886. . . . . —.70
- — *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése.* Melléklet: A magyar nyelvjárások térképe. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 151 lap. 1891. . . . . 1.80
- \*Bánóczy József. *Révai Miklós élete és munkái.* (A Fraknoi-Horváth díjjal jutalmazott pályamű.) Kis 8<sup>o</sup>-rét 416 lap 1879. . . . . 1.—
- Bayer József. *A nemzeti játékszín története.* A Kisfaludy-társaság által 200 drb arannyal jutalm. pályamű. 2 köt. N. 8<sup>o</sup>-rét. IV, 624 és 495 l. 1887. 7.—
- — *A magyar drámairodalom története a legrégebb nyomokon 1867-ig.* A Magy. Tud. Akadémia Bézsán-féle jutalmával kitüntetett pályamunka. 2 kötet. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. XV, 541 és VII, 495 lap. 1897. Ára füzve 7.— frt, 2 egész vászonkötésben . . . . . 8.—
- \*Boöthy Zsolt. *Széchenyi és a magyar költészet.* A M. T. Akad. 1893. jan. 15-én tartott Széchenyi ünnepére írta — Kis 8<sup>o</sup>-rét 1893. 107 l. füzve 1.—
- \*Boyesen Hjalmar Hjorth és Heinrich Gusztáv. *Goethe Faustja.* Tanulmányok. Két rész egy kötetben. Kis 8<sup>o</sup>-rét. XVI és 272 lap. 1888. . . . . 1.50
- Cherbuliez Viktor. *Művészet és természet.* Ford. Geöcze Sarolta. Az eredetivel összehasonlította Bánóczy József. Kis 8<sup>o</sup>-rét. 243 lap. 1893. . . . . 1.50
- \*Croiset M. *A görög eposz története.* A második átnézett és bővített kiadás után fordította Kempf József. Kis 8<sup>o</sup>-rét. XLVIII és 352 lap. 1897. . . . . 1.50
- Körösi Csoma Sándor dolgozatai. Összegyűjtötte és életrajzzal bevezette dr. Duka Tivadar. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. IV és 438 l. 1885. (Körösi Csoma Sándor arczképével, síremléke rajzával s egy térképpel) . . . . . 3.—
- \*Dante Alighieri. *Isteni színjátéka.* (Divina Commedia.) Ford., bevezette és jegyzetekkel kísérte Szász Károly. Első rész: *A pokol.* Nagy 8<sup>o</sup>-rét. (Merített papíron.) 467 lap. 1885. 4.—. Második rész: *A purgatorium.* Kis 8<sup>o</sup>-rét 528 lap. 1891. . . . . 2.—
- Dankó József. *A francia könyvdísz a renaissance korban.* Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 194 l. 1886. Harminezegy ábrával . . . . . 1.30
- \*Emerson Ralph Waldo. *Az emberi szellem képviselői.* Angolból ford. Szász Károly. Az eredetivel összehasonl. Alexander Bernát. Kis 8<sup>o</sup>-r. 199 l. 1894. 1.50
- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Az I. osztály rendeletéből szerkeszti Gyulai Pál osztálytitkár. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 1—XV. kötet és XVI. kötet 1—9. szám 1867—1896 . . . . . 57.95
- Finály Henrik. *Hogy is mondják ezt magyarul?* Előadások a magyar nyelvtan köréből. Nagy 8<sup>o</sup>-rét. 296 l. 1888. . . . . 1.80
- \*Haraszti Gyula. *A naturalista regényről.* Kis 8<sup>o</sup>-rét. X. és 410 l. 1886. . . . . 1.50
- \*Heinrich Gusztáv dr. *A német irodalom története.* Az őskortól a nemzeti irodalom fölvirágzásáig. Két köt. Kis 8<sup>o</sup>-rét. XVI, 576 és XVI, 567 l. 1886—89. 3.—
- Hellebrant Árpád. *A Magy. Tud. Akadémia könyvtárában levő ősnymtatványok jegyzéke.* Nagy 8<sup>o</sup>-rét. XIII és 379 l. 1886. . . . . 2.—



## A magyar helyesírás elvei és szabályai.

### 1. §. Főelv a kiejtés.

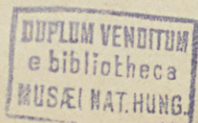
A magyar helyesírásnak főelve a kiejtés. Irásunk ugyanis lehetőleg híven adja vissza a hangokat, ezeknek állandóan megfelelő jegyekkel. A kiejtés elvének egyébiránt bizonyos korlátai vannak, a melyeket a szófejtés szab meg. Némely esetben érvényre jut az írást könnyítő egyszerűsítés is.

### 2. §. A kiejtés elvének köre.

A kiejtésen az illető szónak általánosan divó hangoztatását értjük. Az irodalmi használatnak ez általános kiejtés szolgál alapjául.

Az ettől többé-kevésbé elütő egyes tájéjtések itt számba nem vehetők. Például e szókat: *alma, apja, bottal, csordás, elment, édes, fejsze, hová, hozzá, jön, kíván, kopasz, kovács, kised, lejtő, mikor, négy, néma, olyan, rétnél, verék, ő* — nem írjuk a tájdivatos ejtés szerint: *auma v. óma, aptya, botval v. botvó, cserdás, eüment v. ément, ídes v. iedes, fészti, há, hezzá, gyün, kéván, kapacz, kuács, küsdeg, lötő, mikó, nigy, nima, ollan, rétnál, verök, ú.* Ez csak akkor van helyén, ha az író épen az ilyen tájéjtések használatát tűzte ki különös feladatául, aesthetikai vagy tudományos célból, péld. színdarabban, népies elbeszélésben, tudományos értekezésekben.

Irányadó a kiejtés elve, mind a magában álló tőszó, mind a további alakulások leírásánál, — bármennyire változzanak is a szó részeinek egymással érintkező hangjai, — valahányszor nyelvtani állandó hangváltozás forog fenn; pl. *ár: ár-a, ér: ér-nek, fog: fog-as, jog: jog-om, agg: elagg-ül, függ: függő, tol: tol-od, toll:*



toll-ai, meny: meny-asszony, menny: menny-ország, fen: fenünk, fen-ni, fenn: fenn-áll, benn: benn-em benn-ed, csepp: csepp-et stb. — Mással-hagzók érintkezése: kerek-ség, okos-ság, biz-vást, ok-talan, láb-nyom, kalap-kelme, mag-búza, rész-vétel; darab-ra, hét-hez, fűrésztől, dob-nám, les-néd, lők-tél. — Nyelvtani hangváltozások: alma: almá-m. almá-s; nyár: nyar-at, nyar-al; lélek: lelk-ed, lelk-es; fűrög: fűr-g-e.

### 3. §. A szófejtés elvének köre.

A származtatott, összetett s ragozott szónak alkotó részeit, vagyis a tőszót, képzőt, ragot s az összetétel tagjait rendszerint úgy írjuk le, a mint e részek külön-külön ejtve hangzanak.

A magyar helyesírás nem adja vissza mindazon változásokat, melyeket az ejtésben egymásra gyorsan következő hangokon a beszélő szervek sajátzerű működése eszközöl. A kiejtés elve tehát, midőn az egyes szórészekre terjeszti ki hatását, a szónak egész testét illetőleg okvetetlen szűkebb körben működik, és a szófejtés-vonta határok közt mozog.

Példák: egy-szer, két-szer, más-szor, biz-ton, egy-ség, költ-ség, rág-csál, lát-szik, egyéb-kor, egész-ség, igaz-ság, lélek-zik, menyek-zik, patak-zik, kopog-tat, oroz-kodik; — láb-szár, mag-tár, tag-társ, ház-tető, kis-biró, zab-polyva, kalap-béllés, költség-kimélés; — az-t, ez-t, ad-ta, véd-te, ad-ja, fon-ja, tel-jék, rész-ben, kéz-hez, félzből, fog-tól, fok-ban, hat-ból, száz-tól, hegy-ként, ég-hez, ég-ben, dob-tál, csukd be, süsd el, Pest-ben, azon-ban, külön-ben, ellen-ben, esküdt-től, esküdt-ben, részek-ből, részeg-ként, varázs-hoz, Pákozdtól, Sz. György-kor, imádság-hoz, két-ség-kivül.

E szók félbeszakítás nélkül ejtve, még a mívelt beszédben is így hangzanak: eczczer, kézczer, mászsor, biszton, etység, v. ecscség, kölcség, rákcsál, lázczcik, egyépkor, egésség, igasság, lélegzik, menyeg-zik, patagzik, kopoktat, orosz-kodik; — lápszár, maktár (mag), tak-társ, (tag), hástető, kiesbiró, zappolyva, kalabbéllés, kölcsékkimélés; — aszt, eszt, atta, vette (véd), agygya v. adgya, fonnya, fellyebb, tellyék, rézben, (rész), kézhez (kéz), félzből, foktól (fog), fogban (fok), hadból (hat), száztól (száz), hetyként, ékhez (ég), égben (ék), doptál, süzsd el, Pezsdben, azomban, külömben, ellemben, esküttől (esküd), esküdben, (esküdt), részegből (részek), részekként (részeg), varáshoz (varázs), Pákosztól, Sz. Györtykor, imácscsákhoz, kécscsékkivül.

A fonetikának ilyen mértékben érvényesítését az írásban nem helyeselhetni. Viszassága szemebetűnő. Még a régiek tökéletlen írása is csak részben mutat föl ilyeseket. Találni ott ugyan *attam*, *tugyatok* (*tuggyátok*), *örölletec* (*örülyletetek*) féleket; de sokkal gyakorabban a következőket: *kicből*, *ecetbe*, *keueitecből* (*kévéitekből*), *megfordola*, *megholtacnac*, *uimadsaguc*, *serelmeceben*, *fogsag*, *kazdagsag*; tehát: *kikből*, nem *kigből*; *ecetbe* nem *eczedbe*; és így nem *mekfordola*, *imácscságuk*, *sérelmegeben*, *fokság*, *kazdagság* stb. Irodalmunk helyesírása különben is már rég megállapodott e tekintetben, és izenkénti hangzásuk szerint jegyzi a szöveget. E változások csak esetleg támadnak: *házak*: *házagból*, *dolog*: *dolokként*; de viszont: *házakhoz*, *házaktól*; *dologban*, *dologra* stb. A szövejtés, mint látjuk, elejét veszi ez ingadozásnak.

#### 4. §. Állandó hangváltozások.

Állandó hangváltozások vagy egyszerű hasonulás (assimilatio) vagy másnemű hangmódosulások útján támadnak. Mindezeket a kiejtés szerint írjuk; például:

A *j* (*ja je* stb. ragok) hasonulása. *Sas*, *sassa*, *öcs*, *öcsce*, ezek helyett: *sasja*, *öcsje*: *űzz*, *foltozzam*, *játszszál*, *hadarászszon*, *lessed*, *olvassuk*, *keressék* ezek helyett: *űzj*, *foltozjam*, *játszjál*, *hadarászjon*, *lesjed*, *olvassjuk*, *keressjék*.

A *v* (*val vel*, *vá vé* ragok) hasonulása. *Bajjal*, *kézzel*, *urrá*, *férjjé*, *közzé* (*közzé tenni*), ezek helyett: *bajjal*, *kézvel*, *urvá*, *férjvé*, *közzé*. Ebben: *hosszám*, *hosszad* stb., a régies *hosszá* tanúsága szerint, a *j* hasonul át *z*-re.

A *z* (*az ez*) hasonulása. *Abban ebben*, *ahhoz ehhez*, *annak ennek*, *attól ettől*, *arval ervel* (*azzal ezzel* szokottabb; *azzá ezzé* általánosan *dívik arvá evvé* helyett); *afféle efféle*, *akképen ekképen*. Nem mondjuk, nem is írjuk ezeket így: *azban ezben*, *azhoz ezhez* stb. — *Ahoz ehez* nem helyes, mert a *h* elég erős hang arra, hogy kettősen is ki lehessen ejteni; különben is a magyar mássalhangzók közé tartozik; tehát: *ahhoz ehhez*.

Másnemű hangmódosulások. *Bonts*, *ronts*, *költs*, *fenyíts*, *hajts*, *tekints*, ezek h. *bontj*, *rontj*, *költj* stb. —; *lássam*, *üssed*, *fusson*, *resse*, *látjam*, *ütjed*, *futjon*, *vetje* helyett; *ereszsz*, *szalaszszam*, *válaszszuk*, ezek helyett: *ereszszj*, *szalaszszjam*, *válaszszjuk*. Emezeknél egy-

szerűen kiesik az igető *t*-je, mint például az *eresz(t)kedik*, *kacsin(t)gat*, *tekin(t)get* alakoknál.

A kiejtés szerint írjuk a következőket is: *ront*, *bont*, *önt*, *senki*, *szerkeszt*; holott gyökeik *rom*, *bom(lik)* *öm(lik)*, *sem*, *szerkez(ik)*; továbbá: *aggat*, *faggat*, *nyaggat*, *szaggat*, *nyegget*, *lyuggat*; mert a hasonulás itt is végig tart, mint a *roit*, *bont*, *önt* igéknél.

Ide iktatjuk a *hagyjad*, *hagyd*, *higgyed*, *vigyed*, *vegyed* formáknak rövidített társait: *hadd*, *hidd*, *vidd*, *vedd* és *ládd-e* e helyett *látod-e*.

Némely szónak kétes származású tőhangját a képzőhöz alkalmazva írjuk le: *iktat* (nem *igtat*); *küzd*, *küszködik*; *labda*, *lapta*.

Az *alszik*, *nyugszik*, *fekszik*, *esküszik* igék múlt idejét így írják általánosan: *aludtam*, *aludt*, *nyugodtam*, *nyugodt*, *feküdtem*, *feküdt*, *esküdtem*, *esküdt*. Egyébiránt a *tt* írása sem helytelen: *aluttam*, *alutt*, és így tovább: *nyugottam*, *feküttem*, *esküttem*, *eskütt*; mert ez igéknél a *d* nem állandó tőhang, a minő például az *ad*, *véd*, *fárad*, *ered* igéknél: *adok*, *adtam*, *adhat*, *adni*; *eredt*, *eredj*, *eredni* stb.; ellenben: *aludni*, *aluszik*, *aluvék*, *alhatik*; *fekszik*, *fekvém*, *fekhetik*, *fektet*; *esküszik*, *esket* stb. Ezek határozatlanja és óhajtó módja is kétfeleképen írható: *alunni*, *aludni*, *fekünni*, *feküdni*; *alunnám*, *aludnám*, *feküdnék* *fekünnék* stb. — Az Akadémia mindamelllett is a szokottablé *dt* formát követi saját kiadványaiban.

### 5. §. Egyszerűsítés.

Az egyszerűsítés valamely írásjegy mellőzése ott, a hol ez a kiejtés vagy a szófejtés sérelme nélkül lehetséges.

#### A) Kettős betűk mellőzése.

A mássalhangzókat bizonyos szóknál hol egyszerűen, hol kettősen ejtik, úgy hogy e részben általános gyakorlat nincs. Nem is említve az oly teljesen hibás hangkettőzéseket mint: *nagyonn is értem*; *hogyan is hívják csak? ezenn is átestünk*, — a hol az *n* csak helylyel-közzel hangzik kettősen, — vannak számos olyan szók, a melyeknél egyik szójárás egyszerűen, a másik kettősen ejti ki ugyanazt a mássalhangzót pl. *szólok*, *szóllok*, *sülyed*, *sülyyed*, *eső*, *esső* stb. Ilyen ingadozó ejtésű szóknál az illető mássalhangzókat egyszerűen kell írni: *szólok*, *sülyed*, *eső* stb.

Az *egy* számnév, melynek némely származékaiban pl. *eggyes*, *eggyik*, *eggyütt* két *gy*, más származékaiban pl. *egyén*, *egyedül*, *egyenes* stb. egy *gy* hangzik, mindig egy *gy*-vel irandó.

A *kis* szónak ragozásában kettősen hangzik az *s*: *kissebb*, *legkissebb*; különben egyszerűen: *kis árva*, *kis ember*, *kisasszony*. Ezért itt is az egyszerű írás van helyén: *kisebb* stb. Egyszerű az *on*, *an*, *en* az *épen*, *miképen*, *hasznosan*, *magyarosan* stb. szókban is; nem írjuk tehát így: *éppen*, *miképpen*, *hasznossan*, *magyarossan*. A *nálam*, *vélem*, *tőlem*, *utánam*, valamint a *közé* (*közéink közélet* stb.), *közöl* v. *közül* szókat sem írjuk így: *nállam*, *véllem*, *töllem*, *utánnam*, *közé* (*közéink* stb.), *közöl* v. *közül*, habár sokan kettőzve ejtik is itt az *l*, *n*, *z* hangokat. Mást is jelent pl. *közé* (*közvé*) *tenni*, *mást szeme közé nézni* (vesd össze: *alá*, *föle*, *felé*, *mögé*, *közé*, és *alól*, *fölől*, *felől*, *mögől*, *közől*). Mindezekben csak a nyomósítás okozza a kettős ejtést.

Más a *bennem*. A *benn* és a *künn*, *fenn*, *lenn* *n*-jének kettős ejtése általános. E hangot tehát mindig kettősen kell írni: *benn ül*, *künn áll*; *ott lenn ácsorog*; *fennáll*, *fennakad*. Mássalhangzó előtt is megtartják e határozók kettős *n*-jüket, ha külön állnak, vagy ha kötő-jel egyesíti az illető szóval: *benn volt a szobában*; *fenn van az tartva*; *fönn-létel*, *fenn-héjázás*. De közvetlen összetétel, vagy akár képzés esetében is mássalhangzók előtt mellőzendő e különben is többnyire változatlan formák egyik *n*-je: *benreked*, *bensül*, *fenforog*, *fentart*, *fennevezett*; *benső*, *fenség*, *fenkölt*, ezek h. *benreked*, *fennforog*, *fennnevezett*, *benső*, *fenség*, *fennkölt*.

Az egyszerűsített alakok közt szerepelt eddig ez is: *rossz*; ejti pedig minden ember minden előforduló esetben így: *rossz ember*, *rossz ám*, *rossz-akaró*, *rosszabb*, *rosszul*, *legrosszabbul*, *rosszat*, *rosszak*, *rosszacská*. Az *e* szónál mindannyiszor kettősen hangzó *sz*-t tehát kettősen kell írni.

A kiejtés szerint írjuk: *beljebb*, *kijebb*, *följebb*, *lejjebb*, ezek helyett: *belebb*, *kiebb*, *fölebb*, *leebb*. Hasonló, bár nem ily kétségbevonhatatlan okból íratik (két *j*-vel) a *vajjon* is.

Különös figyelmet érdemelnek az *ily*, *oly*, *ilyen*, *olyan*, *mely*, *mily*, *milyen*, és mindezek összetételei és származékai: *amolyan*, *emilyen*, *némely*, *valamely*, *melyik*, *némelyik* stb.

Ezeket a tiszavidéki szójárás rendesen kettőzött *j*-vel ejti: *ijjen*, *ojjan*, *mejjet*; némely dunántúli pedig kettős *l*-lel: *illen* *ollan*,

*millen*. Az erdélyi, különösen a székely ejtés csak egy *j*-t hallat: *ij, ijen, oj, ojan*; s az ottani írók, még pedig régebben is, például *Mikes Kelemen*, rendszeren egy *ly*-et használtak. De a Királyhágón innen is, jelesül a tiszai részekben egyes *j* vagy *l* divatos némely származékszónál: *mejik (melyik), mejiketek*.

E különböző kiejtések közül az irodalom újabbán az erdélyiek szerinti írásmódot fogadta el; *ily, ilyen, oly, olyan, mely, melyik, mily, milyen, valamelyet, akármelyikre* stb. De nem hiba, ha az ország nagy részében kettősen ejtett ez *ly* hangot a nyomatékos kiejtést visszaadó prózaíró vagy költő kettősen írja le.

Két mássalhangzón végződő szók ragozásakor a végsőhöz járuló azonos mássalhangzót ki kell írni. Szükséges ez gyakran a kétértelműség elkerülésére is, pl. *kard-dal*, nem *kardal=chorus*; és így: *férjjé (lesz)*, mert *férjé=mariti*; *játszszék=ludat*, mert *játszék=lusit, mondd=mondjad*; *kérdd=kérdjed*; így: *pénzzel, pénzze, nyelvel, nyelvé, térdel, térdé*; mást jelentenek: *pénzel, nyelvel, térdel, térdé* stb.

De háromszorosan nem írjuk ki ugyanazon mássalhangzót sem a sorban, sem a megszakításnál; pl. *tett, csepp* stb. ragozva: *tettel, tetté, cseppel, cseppé*, ezek h.: *tetttel, tette, csepppel, csepppé*; és így tovább; *toll, tollal; váll, vállal; mell, mellet*; megszakítva: *job-bal, job-bá, szeb-bel, szeb-bé, nagyob-bal, nagyob-bá*.

Az ígetőnek *d, t* véghangja az írásban nem olvasható össze a *ság ség* képzőnek *s* hangjával; tehát: *imádság, fáradság, vesződség, feledség, mulatság, tehetség, sietség*. Ugyanez áll a múlt részestülőnek *t, dt, lt* betűire nézve is; pl. *aléltság, levertség, derültség, rekedtség, terjedtség, fáradság, bizottság, romlottság, érettség*.

A *lássad, üssed, vessed, rázzad, nézzed, húzzad, szakaszszad, rekeszszed*, és ezekhez hasonló formák összevont társainak *s, sz, z* betűit egyszerűen írjuk le: *lásd, üsd, vesd, rázd, nézd, húzd, szakaszd, rekeszd*.

#### B) A hiányjel elhagyása.

Helyesírásunk mellőzi az újabb időkig használt betűpótló hiányjelt is, mint a mely gyakori előfordulásával lassította s tarkázta az írást. Például ezek helyett: *a' király (a[z] király), e' pálya, az a' ház, erre a' székre, ama' vár, eme' palota, erő' s akarát, gazd-asszony, tudn'illik; a ház' teteje (a háznak a - -), Pál' kertje, a kirá-*

*lyok'* rendeletei; *háztűz'nézni*, *fa'vágni*, *szőlő'kapálni* (*háztűzet nézni*, *fát vágni* stb.) — így írjuk e szókat: *a király*, *e pálya*, *ama vár*, *eme palota*, *erő s akarat*, *gazdasszony*, *tudniüllik*; *a ház teteje*, *Pál kertje*; *háztűznézni*, *favágni* stb. — Kivételt ez alól csak a szokatlanabb összevonások képeznek, jelesül a kötött beszédben s általában véve a népies kifejezések leírásában; pl. *rajt'*, *vón'* (*volna*), *bosszúér'*, *od'adom*, *gazd'uram*. «*Rózsám iszik a pinczébe'*; *nem t'om jutok-e eszébe?*»

Jegyzet. Egy időtől fogva még ilyesekkel is találkozunk: *ama ember*, *eme állat*, *ama idő*, *eme élet* stb. Magyar ember nem beszél így, hanem mondja: *amaz ember*, *emez állat*, *amaz idő*, *emez élet*. Abból, hogy mássalhangzó előtt, pl. *a kapu*, *e ház*, — mellőzzük mind a *z*-t, mind a hiányjelt, nem következik, hogy a *z*-t magánhangzón kezdődő szók előtt is el lehessen hagyogatni, pl. *a ember*, *e ajtó*; már pedig ha ezek hibásak, akkor *ama ember* stb. sem lehet helyes; mert *amaz*, *ama*, *emez*, *eme* csak összetételei az *am*, *em* gyöknek, és *a*, *e* (*az*, *ez*) mutató névmásnak.

#### 6. §. A h mint véghang.

E véghehentést ki szoktuk írni mindamellett is, hogy gyakran vagy épen nem vagy alig hallatszik; pl. *juh*, *cseh*, *méh* stb. A ragozásnak és képzésnek számos esetében meglehetősen hallik, és ekkor érvényesíti is mássalhangzói természetét: pl. *juh*, *juhót*, *juhom*, *juhaim* (nem *jüh-t*, *jüh-m*, *jüh-im*) *juhász*; *keh*, *kehet*, *kehes*; *czéh*, *czéhek*; *doh*, *dohót*, *dohos*; *cseh*, *csehek*; *koh*, *kohót*, *kohó*; *méh*, *méhek*, *méhcs*; *potroh*, *potrohos*. Mássalhangzók előtt: *juhnak*, *juhval*, *méhnek*, *méhből*, *czéhvel*, *czéhtől* stb. nem hallatszik; mégis kiírjuk. Hangugratásnál hallhatóan ejtjük: *kehely*, *kelyhek*; *pehely*, *pehelyet*, *vehem*, *vemhes*; *teher*, *terhek*, *terhes*. A törzsökben is előáll, bár nem igen divatos átvetésben is kiírjuk: *tereh* (erdélyiesen *terüh*), *vemh*, *kelyh*, *peyh*.

#### 7. §. Jóhangzás.

Némely magánhangzónak változó, de egyaránt jogosult kiejtését, és ennek kapcsában a jó hangzást illetőleg a következőkre figyeljünk:

A változatosság szempontja kívánatosá teszi a *fél*, *föl* ige-kötő és az *ok*, *uk*, *ök*, *ük* birtokragok változtatását a végett, hogy a különben gyakran beálló monotoniának, némelykor pedig a két-

értelműségnek is elejét vegyük; pl. fölköszönt, föltöntöz helyett félkösönt, föltöntöz; félpérés, félfedéz, felebbezés h. fölpérés, fölfedéz, fölebbezés, vagy félpörös, fölfödöz. Így félé, féléje, félébe helyett, ha a latin *supra* értelmében használjuk, fölé, föléje, fölébe; mert félé, féléje nyílt *e*-vel annyi mint: *ez irányban*, *az irányban*; félébe pedig a. m. *felelésbe*. A *supra* értelmének a fölé, föléje, fölébe mellett csak félé, féléje, félébe felelne meg; csak hogy a kiejtésben nehéz megkülönböztetni a másiktól (félé, féléje, félébe).

Némelyek az *ok* *ök* birtokragnak teljes mellőzésével, és így ott is, hol a fogalom-különböztetés nem követeli, mindig csak uk ük raggal élnek. Irják tehát nem csak ezeket: boruk, eszközük, örömük, ostoruk v. ostorjuk, — a melyek jóhangzásuak is, szabatosak is; mert borok, eszközök, ostorok egyszerű többesek, és más jelentenek, mint boruk stb.; örömök pedig szintolyan egyszerű többes, mint a talán jobb hangzású örömek: — hanem irják ezeket is: házuk, uruk, hatalmuk, kalapjuk; ezek helyett; házok, urok, hatalmok, kalapok; holott az utóbbi birtokragos többesek már hallhatóan különböznek a házak, urak, hatalmak, kalapok egyszerű többesektől, és jobban is hangzanak a házuk, uruk stb. szóknál.

Elkerülhető a monotonia ezeknél is: sutujuk, ürjük, bűrjük, gyűszűjük. Nyelvtani szabatoságuk ellen nem lehet kifogás; de sutujok, ürjök, gyűszűjök valamint családjak, cselédjök, lépésök, működésök is zengőbb szók és így leírva, tetszőbb alakok is.

Helylyel-közzel, főleg versben ból, ből, ról, ről, tól, től helyett használatosak a tompább, de rövidülhető búl, bül, rúl, rül, túl, tül alakok: abbul, ebbül, hóruul, főruul, ajtótuul, lejtőtuul stb. — Így rövidülnek az eredetileg nyújtott *i*, *ú*, *ü* hangzók, még pedig nemcsak ott, a hol az általános kiejtés biztos kalauzul szolgál, mint pl. ezekben: víz, vizet, vizes; ír, íromány; úr, urak, uraság; tűz, tűzek, tűzes; szűr, szüret stb., hanem rövidülhetnek ott is, hol változó a kiejtés pl. írás, írás; bíró, bírája, birája; főbíró, főbíró; kerít, kerítés, kerítés; mozdul, mozdulatlan, mozdulatlan; készül, készül, készület.

A nyújtás ez esetekben sem hiba. De a nyújtott hangzók meggyülésekor meg kell ragadni az alkalmat e hosszú hangzók kevesbitésére; ez alkalmat pedig gyakran szolgáltatják a nyelvünk törvényei szerint rövidíthető *i*, *ú*, *ü* hangzók; pl. írását, aláírás, épités, épitményért, szállitás, szállitmány, kábulás, szédülés, felzúditására, elkészülésénél: ezek helyett: írását, aláírás, épités, épit

ményért, és így tovább: *kábulás, felzúditására, elkészülésénél.* — E rövidítés a hangtorlatokat is enyhíti; pl. *búz: bűzhödt, bűzhödtség; szűnik: megszüntette, megszüntével; múlik: mulva, multával.*

Igy váltakoznak az *ül, ül (ul, ül)* névragnak és igehatározóképzőnek is hosszú és rövid alakjai; pl. *vétkül, vétkül; például, példaul; magyarul, magyarul; németül, németül; királyokül királyokul; nemesekül, nemesekül; erdélyiekül, erdélyeikül; rosszul, rosszul; belül, belül; hátul, hátul* stb. — E ragot, illetőleg képzőt számosan mindig rövid hangzóval írják, az *ül, ül* igeképzőtől való megkülönböztetés végett; pl. *boldogul (boldogan), és boldogul (ige)* stb.

Ilyen az *astül (ostül, östül, estül)* összetett névrág is, mely *as (os, es, ös)* melléknévképzőből, *t* határozó-képzőből (*öröm-es-t, vegyest, a régieknél: kegyelmest—kegyelmesen, rettenetest* stb.) és *ül ül* képzőből alakult; pl. *fiastül, hajóstül, családostül, mindenestül, gyermekestül, cselédestül; vagy fiastul, hajóstul, mindenestül* stb. *Fias-tól, cselédestől* stb. nem helyesek. Megjegyezzük, hogy *ul, ül* mindig a hol, —ól, öl pedig a honnan kérdésnek felelnek meg; pl. *alul van, alulírott*, és: *az asztal alól bújt elé; — elül áll, legelül, elüljáró*, és: *menj el szemem elöl; — balfelül szeret ülni, és: a kert felől hallik a zaj* (ennek ellentéte: *felé*); — a sok közül imezt választotta ki.

### 8. §. A magyar betűk.

A magyar írás annyi betűt vesz föl, a hány önálló egyszerű hang van rendszeren a magyar szóokban. A magyar betűrendszer e szerint a következő, részben kétjegyű, de mindig egyszerű hangokat kifejező 40 betűből áll, jelesen szótári sorban: *a, á, b, cs, cz, d, ds, e, é, é, f, g, gy, h, í, i, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ő o, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ú, v, z, zs.*

Vannak az élő beszédben olyan szóhangok is, melyeket az írás nem ad vissza külön jegyekkel. Így például a mélyen ejtett rövid *a* hangon kívül hallatszik gyakran a magasabban ejtett rövid *a* is, melyet a nyelvészek egy ponttal jelölnek (*ä*), és a mely különösen a székelyeknél számos szóban dívik, pl. *mádár, hálál, ápám lakádalmát* (a nyújtott *á* előtti szótagokban). Van egy nyújtott mély *á* v. *ä*: *bátyám, csinána (csinálna)*; van nyújtott nyílt *é* v. *e'* is, pl. *a, palóczos és göcsejies ément v. e'ment, éső v. eső (első)* stb. szóokban. Ezek, valamint más tájszólási hangok is, például az *au, ou.*

*eü* stb. ikerhangzók (*auma, lou, eüment*), nyelvészeti szempontból nagy figyelmet érdemelnek ugyan, de az írásban külön jegyet nem nyernek; hanemha az író különösen fel akarja tüntetni e kiejtést nyelvészeti munkában, színműben stb.

Ki kell itt különösen emelnünk a betűrendbe fölvetett *é* zárt hangot, mely a szintén zárt hangú *ö*-vel rokon, és a melynek a mélyhangú lejtőn *o* felel meg; pl. *észik*, tájdivatosan *öszik*: *écs, öcs*; *écsét, öcsét*; *embér, embör*; továbbá: *kérek, várok*; *verém, károm chéz, ahhoz*; *köztetek, rajtatok*; *kezeskédik, ragaszkodik* stb.

Ez a hang már nem szorítkozik egyiket nyelvjárásra, hanem csaknem általánosan el van terjedve. Szükséges, hogy a nyelvtan külön jegyet szánjon e hangnak, s emelje ki szereplése eseteit; az iskola pedig az eddiginél több gondot fordítson épségben tartására. De ez *e*-nek az írásban rendszerint való pontozását mégsem tartjuk ajánlatosnak; mert igen gyakran fordulván elő, tarkázná és lassítaná a pontozásokkal s ékezetekkel amúgy is terhelt magyar írást: pl. *fölménnék. Ha égyszer mégétetem. Nem kellett nekém sémmi. Mégszérézném nekéd* stb. — Némely nyelvész két ponttal jelöli ama zárt *e* hangot, a melyet a tájéjtés nem szokott fölcsereálni az *ö*-vel pl. *réá, léány, tégnap, égy, gyértya, gërända*.

### 9. §. A kétjegyű betűk egyszerűsítése.

A *cz, cs, gy, ly, ny*, stb. kétjegyű betűk egyszerűsítésének kérdése már többször merült fel az Akadémia körében is. De az eddig javasolt rövidítések, — tekintettel a nagy és kis betűk, a nyomtatás és kézírás betűrendszerén keresztül összehangzó, könnyű és szép formákra, — nem voltak kielégítők. Maga az eszme mindig számos pártolóra talált: de a gyakorlati alkalmazásnak vajmi kevés híve akadt; úgy hogy jelenleg még a netalán czélirányosnak elismert egyszerűsítés is legyőzhetetlen akadályokba ütköznék.

### 10. §. A *cz* betű.

A *cz*-nek egyszerűsítése mellett szóló főokok tudvalevőleg a következők: «Az egyszerű *c* a magyarban mindig *cz*-nek olvasható. Az *a, o, u*, hangzók előtt sem kell *k*-nak olvasni; mert a *k* hangra a görögöktől átvett külön *k* betűnk van; és így a *c-t*, a latin betűrendszernek ez egyszerű alakját, mindannyiszor névszerinti érté-

kében fogadhatjuk el. A *z*-nek hozzátétele tehát fölösleges; mert a *c* hangját se meg nem határozza, se meg nem változtatja.»

A fő ellenokok ezek: «A *c*-t hol *cz*-nek, hol *cs*-nek, hol *s*-nek, hol *k*-nak ejtik mindazon nyelvek, a melyek a latin betűket fogadták el. E nyelvekből számtalanszor fordulnak elő írásunkban, ha egyebek nem, tulajdonnevek és műszók. Ezeknek változó hangzású *c*-je, a magyar *c*-nek esetleg egyforma hangzásával szemben zavarba ejtené a magyar olvasót úgy, hogy a ritkábban előforduló *cakó*, *cammog*, *cók*, *cuca* stb. szókat így olvasná s ejtené hirtelenében: *kakó*, *kammog*, *kók*, *kuka* stb.; ha pedig amazok helyes ejtéséhez hozzá talál szokni, az idegen *Cato*, *Corneille*, *code*, *cocon* stb. szókat is így olvasná: *Czato*, *Czorneille*, *czode*, *czoczon* stb.»

Az egyszerű *c* használatából eredő nehézségek legyőzhetők ugyan; de ez egy betűnek egyszerűsítése mindaddig, míg a többi kettősjegyű betű épségben marad, csekély hasznot hajtana írásunknak. Ez az oka, hogy az Akadémia a *cz*-nek fentartását javasolja.

#### 11. §. A ds betű.

E betű gyéren fordul elő a magyar nyelvben; pl. a *bandsal*, a tájdivatos *dsamál*, *dsambál*, *dsinda* s még egy-két szóban, különösen helynévben. Néhány szó idegen nyelvekből jutott át hozzánk, pl. *dsida* (török), *lándsza* másképen *láncsa* (latin *lancea* vagy német *Lanze*), *findsa*, *handsár* v. *hancsár* (e kettő persa-török) stb. Hármaz *dzs* jegyre legkisebb szükség sincsen; mert a lágy hangzású *d* meglágyítja az *s*-t, és *zs*-re változtatja át.

#### 12. §. A kétjegyű mássalhangzók kettőzése.

Ez alkalmatlan írást bizonyos esetekben azzal egyszerűsítjük, hogy csak az egyik módosító betűt teszszük a módosítandók után. Érvényes ez általában a képzés útján támadt hangkettőzések leírásánál: pl. *gally*, *gallyas*, *gallyak*; nem pedig: *galyly* stb. —; *menny* (*coelum*), *mennyei*, *annyi*, *faggyú*, *hattyú*, *pettyes*, ezek helyett: *menyny*, *anynyi*, *fagygyú* stb. —; és így tovább: *asszony*, *összevissza*, *vessző*, *rosszak*; szintúgy: *buggyan*, *fecsen*, *loccsan*, *fittyen*, *kottyán*, *szottyán*, (pedig e szók gyökerei: *bugy*, *fecs*, *locs* stb.)

Ellenben ki kell írni mind a két módosító betűt:

1. a ragozás útján támadt hangkettőzéseknél; pl. *öcsöcsö*.

(*öcs-je*), *gonoszszerű* (*gonosz-vá*), *veszélylyel*, *veszszzen*, *hiszszük*, *veszszük*, *viszszük*; és nem: *öccse*, *gonosszerű*, *hisszük*, *vevsszük* stb. —;

2. a sorok végén kivétel nélkül, és így a különben jogosult összevonásoknál is; pl. *asz-szony*, *össz-sze*, *visz-sza*, *fagy-gyú*, *haty-tyú*, *bugy-gyan*, *fecs-csen*, *poty-tyan* stb.

De háromszor soha nem teszszük ki egyazon mássalhangzót. A módosítandó betűk egyike kimarad e szerint még a ragozás és inegszakítás eseteiben is; pl. (*gally*) *gallylyal*, megszakítva *galy-lyal* és nem: *gallylyal* *gally-lyal*, és így tovább: (*meny*) *menynyel*, *mennyel*; *pety-tyel*, *rossz-szá*.

Jegyzet. Ezeket: *gally*, *fattyú*, *petty*, *menny*, *rossz*, harmadszemélyi birtokraggal így írjuk: *gallya*, *fattya*, *pettye*, *mennye* (*coleum ejus*), *rossza*.

### 13. §. Családnevek.

Némely régi családnevek leírásánál a régi írásmódot követjük. Ennek jegyei:

*aa* = *á*: *Gaal*;

*ew*, *eo*, *eö* = *ű*, *ő*: *Dessewffy*, *Georch*, *Fötvös*;

*oo* = *ó*: *Tooth*, *Soos*;

*y* = *i*: *Fáy*, *Laky*;

*ch*, *cz*, = *cs*: *Zichy*, *Széchenyi*, *Czerghő*;

*gh* = *g*: *Végh*, *Vargha*, *Balogh*;

*th* = *t*: *Németh*, *Horváth*;

*w* = *v*: *Wesselényi*, *Wiczay*.

Családnevek leírásánál általában az illető név viselőjének erre vonatkozó írásmódját kell követnünk.

### 14. § A latin szók és a latin betűket használó más nyelvek szavai.

A latin szókat s neveket, és általában a latin betűrendszer szerint írt szókat és neveket leghelyesebb úgy írunk, a mint az illető népek saját nyelvökben írták és írják; pl. *ratio*, *circulus vitiosus*, *progressista*; *socialista*; — *Caesar*, *Cajus*, *Cato*, *Petrarca*, *Boccacio*.

A latinul, vagy a latin írásmódtól kevésé eltérően írott tőszók véghangját ragozás vagy képzés esetében a magyar kiejtés szerint írjuk le; pl. *Cicero*; *Cicerót*; *Catónak*, *Varrótól*; *socialisták*, *moderádók*, *progressisták*. A latintól nagyon eltérő módon írott tőszók és

a magyar képző vagy rag közé kötőjelt teszünk; pl. *shakespeare-i*, *shakespeare-ies*; *Jules Favre-é*, *Rousseau-t*, *Voltaire-t*, *Voltaire-re*, *Voltaire-rel*, *Marat-t*, *Marat-val*, *Mirabeau-hoz*, *Montesquieu-nek*.

#### 15. §. Régi görög szók.

A régi görög szók és nevek írása némi nehézséggel jár, mert a latin betűrendszer nem meríti ki a görög nyelvnek minden szóhangját. De minthogy a görög és latin nyelv minden szóhangjának értékét teljes bizonyossággal úgysem határozhatjuk meg; minthogy továbbá némely hangot a latin származású nyelvek is különbözően ejtenek, s a mai görög kiejtés sem biztos útmutató: legczélszerűbbnek tartjuk egészen úgy írni a görög szókat és neveket, a mint a rómaiak írták saját betűikkel, jelesül: α=ae; ο=oe; υ=y vagy a magyar ü; χ magas önhangzók előtt =c, egyebütt k; φ=ph, χ=ch, Ψ=ps, σ=s stb.; például: oekonomia, akadémia, encyklopaedia, philosophia, physika, katholikus, Sophokles, Pythagoras, Psyche, Zeus, scytha, hymnus stb.

#### 16. §. Latin írásjegyeket nem használó nyelvek szavai.

Az ó és részben az új szlávok, héberek, arabok, s az arab írásmódot követő mohamedán tatárok és persák, továbbá a mongol, mandsu stb. stb. népek és a szanszkrit nyelv szavait, — különösen pedig a történeti és földrajzi neveket — a magyar kiejtés szerint írjuk; pl. *czár*, *zsivio*, *sztaroszt*; *Jéruszsálem*, *Ruszetem*, *Sah*, *Siraz*; *Ahmed*, *Sejtan*, *Mohammed*; *pasa*, *efendi*, *szultán*, *bagcse*; — *Csingisz-khán*, *Beludsisztán*, *Csumalari*; *Sina (China)*, *Tien-San*, *Szinai hegy*, *Csing-tu-fu*, *Haváji sziget*, *Otahajti*, *Tluicso*, *Szaszkacsevan*, *Ogové*, *Dsolof*. — De azon ázsiai, afrikai, amerikai és ausztráliai nevek, a melyeket latin betűvel író európai népektől veszünk át, ezek módja szerint íratnak: *Bombay*, *Cayenne*, *Saint-Louis*, *Buenos-Ayres*, *Monte-Video*, *San-Francisco*, *Chicago*, *Ohio*.

Némely idegen tulajdonnevet a magyar nyelv szokás is azon alakban fogadott el, a melyben az illető nép használja, pl. *Michel Angelo* (nem *Angelo Mihály*), és így tovább: *Paolo Veronese*, *Leonardo da Vinci*, *Hans Sachs*, *Jean Paul* stb. — De e kivételes szokást nem lehet szabálylá tenni. A külföldi tulajdonneveket tehát rendszeren a magyar nyelv szokás szerint, a keresztnév utántételével

írjuk le, és a keresztnevet, ha a magyarban is divatozik, le is fordítjuk magyarra; pl. *Thiers Adolf, Gladstone Vilmos, Parlatore Fülöp, Cotta Bernát*. A magyarban nem divó keresztnevet változatlanul teszszük a vezetéknev után: *Sacchi Archangelo, Fleischer Leberecht Henrik*. — A vezetéknev előrebocsátása már azért is igazolt, mert magok az illető népek is ugyanazt teszik lexikális munkáikban.

### 17. §. Meghonosodott idegen szók.

A meghonosodott idegen keresztneveket, földirati s hónapneveket, továbbá az olyan műszókat, a melyeknek megfelelők a magyarban vagy nincsenek, vagy a melyeket ilyenek mellett is használunk, kivált ha magyarosan ejtjük, magyarosan szoktuk írni; pl. *József, Zsigmond, Sándor; Róma, Lipcse, Nápoly, Drezda, Prága, Páris v. Párizs, Konstantinápoly, Velence, Egyiptom, Ázsia; szláv, orosz, spanyol, francia; márczius, október; kritika, patika, fináncz, taksa, áspis, káptalan, oltár, rózsa, zsálya, múzsa, próza, poézis, kristály stb.*

### 18. §. Kötőjel.

Kötőjelt a következő esetekben használunk:

a) a kérdő *e* szócskánál pl. *úgy-e? van-e? széna-e vagy szalma? jó-e? én-e?* —;

b) ha egyazon rag több szóra vonatkozik; pl. *«arany-, ezüstért, czifra ruháért, leányt el ne végy koszorújáért»* (népdal). Elménk *ég- s földbe* hat;

c) egyik-másik idegen szó és tulajdonnév képzése vagy ragozása esetében; pl. *corneille-i, shakespeare-ies*; — *Murat-val, Pope-nak, Racine-ként* stb. (l. a 14. §-t);

d) különféle összetételeknél, jelesül: az ígekötők ismétlődésekor; pl. *be-betekint, ki-kiszalad, meg-megáll, el-elkapja, vissza-visszanéz*; az ikerszóknál: *fő-fő, leges-leg, jár-kél, íreg-forog, izeg-mozog, dirib-darab, elegy-belegy, imitt-amott*; — akkor is, ha mindkettejét ragozzuk: *dérrel-durral, csinját-binját, hízmezni-hámozni, hányja-veti, ideig-óráig, izzé-porrá v. izre-porra* stb.; — *ide* tartoznak ezek is: *egy-egy, két-két, öt-öt, öt-hat, tíz-tizenkettő, két-háromszázan, egyszer-másszor*; különös. ritka kapcsolatokban: *fi-szülött, kard-ki-kard, had-sor, fele-rész, kincs-érő, nagy-merészen, ára-megadhatatlan*; — «s ment hada-szemlélni a húnok vezére» (Arany J.); — kétértelműség

elkerülése végett: *fa-ló* és *faló*; *alap-ok* és *alapok*: *kár-hozó* és *kárhozó*: hosszú és helynévi összetettekben: *épületfa-szállítás*, *gyöngyvirág-écset*; *Buda-Pest*, *Szent-András*, *Szent-Péter*, *Nagy-Várad*, *Ó-Szöny*, *Duna-Földvár*, *Török Szent-Miklós*, *Thürócz Szent-Márton*, vagy *Török-Szent-Miklós*, *Thürócz-Szent-Márton*. (Ha mellénevekké válnak, mellőzzük a kötőjelt: *szentandrás*i, *nagyvárad*i, *törökszentmiklósi* stb.)

### 19. §. Összetétel.

Két vagy több szó, ha valamely külön fogalom kifejezésére egyesül, *összetett szóvá* lesz. A szoros értelemben vett összetételnek, akár egyszerű, akár többszörös (a mely kettőnél több szóból alakul), mindig csak két összetételi tagja lehet: az *előtag* (*határozó szó*), és az *utótag* (*alapszó*), pl. *hétfő*, *könyvtár*; — *gőzhajó-gyár*, *közoktatás-ügy*. A hosszú összetettet kötőjellel osztjuk eme két tagjára: *rézedénygyár-igazgató*, *épületfa-szállítás*; nem így: *rézedény-gyár-igazgató* stb.

De a magyar nyelv természetének jobban megfelel az, ha a fölötte hosszú összetételt, ott a hol lehet, másféle, például jelzős vagy birtokviszonyos szerkezettel cseréljük föl: *gőzhajó-gyári főigazgató*, *rézedénygyár igazgatója* stb.

Az olyan előtag, a melynek részei között már van egy vagy több kötőjel, közvetlen fűződik az utótaghoz: *vallás- és közoktatásügy*, e. h. *vallás- és közoktatás-ügy*, *Jász-Nagykún-Szolnokmegye*, e. h. *Jász-Nagykún-Szolnok-megye*. — Némelykor csak félreértés elkerülése végett használunk kötőjelt, pl. *fa-ló* és *faló* (*vorax*); *alap-ok* és *alapok* stb.

Jegyzet. Ezek: *Ausztria-Magyarország*, *orosz-török* (békekötés). *Buda-Pest*, *vörös-fehér-zöld* (lobogó), *temesvár-orsovai* (vasut), *egy-két* (forint), *tíz-tizenkét* (nap) nem szorosan vett összetételek. Itt az első szó meg nem határozza a másodikat, sem ez a rá következőt.

### 20. §. Az összetétel esetei.

Különféle beszédrészek alkothatnak összetételt; leggyakoribb a főnevek egybekapcsolása.

Az összetett szó az alapszótól nyeri elnevezését a szerint, a mint az név, ige, határozó stb. — Leggyakoribb alapszó a név (főnév, melléknév stb.) és az ige.

Névszók összetételénél a tagok közt nagyobb részt jelzés, vagy birtokviszony forog fenn. Másnemű beszédrészek összetételének általán véve csak a fogalmi szoros kapcsolat szolgál alapjául.

Az összetett szók e szerint három osztályba sorozhatók:

I. Az első osztályba eső összetettek előtagja jelző gyanánt áll; egyesülnek pedig e viszonynál fogva:

a) a főnevek; pl. *cserfa, almafa, szegfű, gyöngyvirág;*

*kőbánya, sóbánya, mészkő, magbúza, országút, mellékút;*

*búzafölde, szőlőhegy, virágágy, dinnyefészek;*

*hímszarvas, nőstényveréb, bikaborjú, kanczacsikó;*

*méhraj, juhnyáj, lúdfojt, tehéncorda;*

*huszárezred, lovas-század, gyalogezred, tüzércsapat;*

*hadnagy, várnagy, tábornagy, háznagy, násznagy (a nagy szó itt főnév); nászapa, nászanya, vőfély, vőlegény, menyasszony;*

*mesterember, mesterinas, atyamester, ácsmester, szabólegény,*

*kovácsinas;*

*nádorispán, herczeg-primás, miniszterelnök, osztálytanácsos,*

*járásbíró;*

*anyaegyház, anyakönyv, vezérelv, alapelv, alaptőke;*

*évdíj, pályadíj, ösztöndíj, évkönyv, évlapok, napszám, szerszám,*

*iparegyesület, földhitelintézet, takarékpénztár, Kisfaludy-Társaság,*

*Szent István-Társulat;*

*bankjegy, bankrészevény, záloglevél, kamatszelvevény;*

*Györmegye, Hajdúmegye, Temesvár, Földvár, Maros-Vásárhely, Thúróc-Szent-Márton; — Terézváros, Deákter, Körút, Sugárút, József-utca, Czegléd-utca, Péterfia-utca, Teleki-ház.*

Ha e kötőjeles összetettek melléknevekké válnak, elmarad a kötőjel: *czeglédutczai, marosvásárhelyi* stb. —; de nem valódi összetételeknél megmarad: *arad-temesvári (vasút);*

*faház, kőfal, kőút, vasút, vasvilla, aranypénz, réztányér, szijjostor.*

Az utóbbi csoportba tartozó szókat külön lehet választani, ha hosszúra nyúlnak: *ezüst teríték, márvány szobor, selyem kendő, rózsá ajak, lilium kebel;* — külön is választjuk mindig, ha egyike vagy másika összetett szó: *arany pecsétgyűrű, ezüst gyertyatartó, sárgaréz kilincs, fenyűfa deszka;*

*férfierő, becsületszó, hűségeskü, szélsébség, villámgyorsaság, ebhűség, majomszeretet;*

*szolgatárs, szolgafa, szolgarend, szolgáltseléd, rabszolga;*

asszony-király, nőkirály, nőpap, nővér, nőtestvér, nőszemély, nőrab; fivér, férfitestvér, leánytárs, leánypajtás, gyermekkirály;

Isten-asszony, király-asszony, fejedelem-asszony, polgár-asszony, papasszony (sacerdotissa, Moln. Alb.), paraszt-asszony, koldus-asszony; — istennő, királynő, hercegnő, grófnő, bárónő, polgárnő, polgárleány stb.

Ide soroljuk a nő főnévvel rokon né szócskának összetételeit: Nagyné, Kovács Miklósné stb. —; császárné, királyné, grófné stb. —; szabóné, papné, kalaposné, házmesterné stb.

Jegyzet. Királynő, hercegnő stb. továbbá: írónő, varrónő, szakácsnő, mosónő stb. újabb alkotású szók. Forgalombatételök czélja az, hogy legyen — a mi a közönséges beszédben hiányzik, — alaki különböztetés a né szócskával jelölt feleség és a nő-vel kifejezett nőszemély fogalmi között: pl. királyné = király neje és így tovább: grófné, báróné, lakatosné (lakatos neje); ellenben: királynő = királyi hatalommal uralkodó nő, grófnő = grófi családból való nő [ha szintén polgár neje is, vagy hajadon], és így: szakácsnő, szabónő, koresmárosnő, mosónő stb. [csupán csak a mesterségre, foglalkozásra értve]. — Eme különböztetésnek megvan a maga jogosultsága. De már föltétlenül hibásak a nemi különbség kiemelését czélzó olyan összetettek mint: elnöknő, alperesnő, felperesnő, folyamodonő, följebbezőnő. Nincs itt szükség a nő szóra; pl. Nagy Vilma elnök: vagy: elnök Kis Borbála; „nevezett alperes v. folyamodó (nöre érte).

Egyesül jelzőképen:

b) a főnév a melléknévvel. Ekkor ugyanis együttvéve harmadik szónak jelzőjévé lesznek: kökemény (szív) és így tovább kristálytiszta, méregdrága, hófehér, tengerkék, rózsapiros;

vasinges, vaskalapos, posztóruhás;

sas-orru, nyúl-szívű, lúd-talpú, kökény-szemű;

január-hónapi, május-havi, szeptember-havi stb.;

Mátyás-kori, Anjou-kori, Orczy-kerti;

melléknévvé vált névutóval: föld-alatti, templom-előtti, dunántúli, házon-kivüli (különben a föld alatt, a templom előtt, a Dunán túl stb.);

c) a melléknév (és rendes jelzőtársai: részesülő, névmás számnévmás, számnév) szintúgy a melléknévvel, mint jelző jelzője:

lágymeleg, dúsgazdag, barnarőt, sötétkék, almás-szürke, hargos-zöld;

vakmerő, lágymosó, nagyehető, nagyalható, nagyakaró.

Némelyek egybeírják a melléknevet és jelzőtársait minden-

nemű származtatott melléknévvel is, pl. *nagyúri, ókori, újabbkori, harmincznyolczévi, néhányujjnyi, kilencmázsányi*;

*sárgaruhás, zöldkendős, fehérkalapos, néhányhetes, tizenkilenczéves; nagyszájú, piczinylábú, barnaszemű, görbekezű stb.*

De ezek és hasonlók összetétele csak kivételkép helyeselhető; általában csak akkor, ha más értelmet kölcsönöz a szóknak. Némely származtatott melléknév ugyanis, a mely önállóan is szerepel, mást jelenthet mint különálló jelzett, mást mint összetételei utótag, pl. *három havi részlet* és: *egy háromhavi részlet*; *két telkes gazda* és: *két-telkes (két telkű) gazda*; *két kulacos ember* és *kétkulacos (kétszinű) ember*.

Több *ú-, ü-*képzős melléknévi összetett állandó, jobbadán átvitt fogalmat fejez ki:

*bőkezű, sajátkezű (aldirás), szűkmarkú, szűkkeblű, jómódú, félkezű, félkegyelmű, kishitű, kiskorú, egykorú, nagykorú, nagylelkű, jóhiszemű, szabadelvű, valószínű, valóbb-szinű stb.*

Ide sorolhatók a czímzések is: *Nagytekintetű, Nagyméltóságú, Főméltóságú, Főtiszteletű stb.*

Kötőjellel egybeírhatók — tekintet nélkül a jelentés-változásra — az olyan műszók is, mint: *egyes-számi, többes-számi, első-személyi, másod-személyi, harmad-személyi (rag)* stb. —; végre *kori, korbelti* utótaggal: *új-kori, ó-kori, újabb-kori* stb.

A hol az elsorolt esetek fenn nem forognak, ott a különírás van helyén: *hatvan mázsányi, tizenöt méternyi; több hónapi* stb. —;

*zöld kendős, fekete kalapos, harminczegy és fél éves;*

*szép külsejű, hosszú kezű, görbe lábú, szerényebb magaviseletű, elvi jelentőségű, országos hírnevű, mérsékelt gondolkozású; harmincz fejű, ezer szálú, negyedik osztályú stb.*

d) a névmások, számnévmások és számnevek egymással, pl. *enmagam* (a. m. *én magam*); *enmagamat* — *magam magamat* stb., *tenmagad, önmaga, minmagunk, tinnagatok, önmaguk*; v. *ennenmagam, tennenmagad, önnön-maga, minnen-magunk* stb. —;

*egymaga, egynémely, egynéhány, egy-egy, öt-öt, kiki, mindenki, mindegyik, mindegy, mindkettő, mindhárom* (ellenben: *mind a kettő stb.*) *mindaz, mindez, mindannyi, háromnnyi, tizannyi, másodmagammal, hetedmagdval* stb. — Különírva némelyek mást jelentenek mint a mit egybekapcsolva fejeznek ki; pl. *Neki az mindegy*, és *ez mind egy forrásból ered. Mindaz nagy hatást tett rá*, és: *Furcsa*

ám mind az, a mit beszélsz, mind az, a mit cselekszel (emitt kötőszó a mind);

kétszáz, ötszáz, kilencszáz; háromezer, ötvenezer, négyszáz-ezer stb.

e) Egygyé alakul a melléknév és említett jelzőtársai a főnévvel is; de csak kivételesen, midőn együttvéve különös fogalmat támasztanak: jólét, újév, álarcz, drágakő, baleset, vakablak, szárazföld; széptan, főnév, tulajdonnév, helyesírás, vigjáték;

melegágy, vastagétel, tisztabúza, vadember, vadállat;

közjog, közügy, magánjog, magánügy, hasonzó (synonymum Kresznerics), egyenköz, egyenruha, egyenérték (egyen fordított rendben is használatos, és akkor főnév: súlyegyen, mértékegyen stb.

kisbíró, öregbíró, nagykövet, nagyhatalom, nagyhét, nagypéntek, kisasszony, nagyasszony, Boldogasszony, nagyapa, szépanya;

Magyarország, Olaszország, Németország, Székelyföld, Nagy-Kunság, Kis-Kunság, Alföld, Felvidék, Alduna v. Al-Duna;

Váci-útcza, Üllői-út, Kerepesi-út, Fő-út;

Különös szerkezet ez: iszomember, eszemiszom-ember. (Előtagja, bár igealak, mégis jelzői természetű);

főúr, főrend, főtiszt, főhely, főváros, főispán, alispán (al = alsó), alperes, fölperes, külföld, külvilág, alsó-ház, felső-ház;

napirend, úriszék, főrendiház, háziúr, földesúr, nemesember, nemesasszony;

kötőjel, kötőszó, jegyzőkönyv, folyóirat; ítélő-szék, semmitő-szék, esküdtbíró, esküdtszék;

lopótök, verőfény, akasztófa; sült-bolond;

kicsoda, micsoda, mindszent, hányadrész, negyedrész, hatodéve, harmadfű (csikó), ezeremester stb. — Sajátságos összetett: Miatyánk.

Jegyzet. Számosan egybeírják az efféléket is: író toll, íróasztal, ivópohár, evőkanál, varrótű; sütőteknő stb. De minthogy a részesülő a főnévnek csak olyan elsőrendű jelzője, mint a melléknév, helyesen teszünk, ha a fentebbi kivételekre (kötőjel, jegyzőkönyv stb.) szorítkozva, a részesülőt rendszerint külön választjuk a főnévtől: író toll, ivó viz, varró tű, kötő fék, mosdó tál, mosó konyha, sütő teknő, faragó szék stb. — ; szintűgy: vető mag, vágó marha, eladó búza stb. —

II. A másodosztályú összetettek rendszerint valamely viszonyrag beolvasztásával alakulnak egygyé. Ez összevont szókban az előtag nagyobbrészt birtokos; nem ritkán kiegészítő, lappangó

tárgyeseti raggal; némelykor másféle szóvonzati viszonyban is áll az utótaggal; példák:

Birtokos előtaggal:

*agyréem (agy réme), lábnyom (láb nyoma), kézmű (kéznek a műve)* és így tovább: *világresz, dunavíz, háztető, ajtószark, asztalláb, lábujj; sasorr, lúdtoll, hiúzszem; nyúlfark, medvebőr.*

(Egybeírjuk az utóbbiakat akkor is, ha hasonlóságot fejeznek ki: *egérút, békanyúl, ökörnyúl*);

*évszak, évnegyed, napfény, holdvilág, időjárás;*

*hétfő, család fő, családtag, osztályfőnök, hadvezér;*

*úrfi, galambfi, baromfi;*

*megyeház, városház, országgyűlés, törvényhozás;*

*könyvtár, kincstár, fegyvertár, pénztár, telekkönyv;*

*hadüzenet, fegyverszünet, polgárháború, (polgárok háborúja), képviselőház (képviselek háza), szeretet ház;*

*nyelvtan, földrajz, földleírás, történetírás, természettudomány;*

*kőműves, aranyműves, vasárus, jogtudós (jog tudósa);*

*bűfeledés, népnevelés, leánynevelés, eszközözés, szentségtörés, hideg-lelés, szem-behünyás, szem-bekötés, bálványimádás, víz-szabályozás;*

*önfenntartás (maga fenntartása), öncsoddlás, önámítás, öntudat, önismeret, öngyilkolás; — magabírás, magahányás, magatartás, magaviselet.*

A viszonyragok előállanak kivételesen az egyik, vagy a másik tagban, némelykor mind a kettőben:

*felemás, felebarát, felerész, feleút; — búcsúfia, vásárfia, asztalfia, szófia (beszéd);* többes számú előtaggal és birtokragos utótaggal: *(bécsi) urak háza;*

*(atyafi) atyámfia, atyádfia, (hazafi) hazámfia stb. — és így tovább: (névnap, születésnap, magatartás, magaviselet) nevemnapja, születésed napja, magatok tartása, magokviselete.*

E szerint: *atyafi, hazafi* birtokragosan is mindig egybeírtnak; *távolról való atyámfia, atyádfia stb. —; kedves hazánkfia stb. —* A többiek leírását illetőleg ingadozó a gyakorlat: *nevem napja, neved-napja, nevenapja; magamtartása, magad-tartása, magatartása.*

Ha jelző nélkül állnak a mondatban, külön írhatók; de ha jelző előzi meg, a bennök rejlő egységes fogalom szabatos kifejezése tekintetéből kötőjellel egyesítendő, pl. *rég várt nevem-napja; közelgő születésed-napja; szerény magad-viselete; tartózkodó magok-tartása*

Igy a *bécsi urak-háza* hasonlatára: *központi szegények-háza*.  
Mást is jelentene ez: *központi szegények háza*.

Az előtagban lappangó esettel:

*önámító* (magát ámitó), *önfeledő*, *önmehtagadó*, *öngyilkos*; —  
*magabíró* (magát bíró), *magaszerető*, *magahányó*, *magatúrtető*;

*favágó* (fát vágó), *kötélverő*, *kerékgyártó*, *szobafestő*, *szakértő*,  
*kárnéző*, *kárlátó*, *szókimondó*;

*szem-bekötő* (szemet bekötő és változatai: *szem-bekötősdí*, *szem-bekötve*; szintűgy: *fül-bedugva* stb.);

*mitévő*, *jótévő*, *semmitévő*, *jelentéstévő*, *részvevő*, *rosszakaró*, *igazmondó*, *mindentudó*, *szájtató* (innen: *szájtátva*, *szájtáti*), *szótartó* kített birtokraggal *szavatartó*.

Ezek: *mittévő*, *jóttévő*, *semmittévő*, *jelentéstévő*, *részvevő* (tárgy-eseti raggal és egybeírva) helytelenek.

*Kárvallott*, *pervesztett*, *csatavesztett*, *életúnt*, *élteúnt*.

Az *ó-*, *ő-végűek* előtagja birtokos szónak is tekinthető, ha magában áll: *fa vágója*, *szó kimondója* stb. — «Van-e hangod, *szív haborgatója*? Van-e hangod, *bánat altatója*?» (Vörösmarty); — ellenben: *húshagyó kedd* (*húst hagyó*), *borjúnyúzós péntek*, *tűzokádó hegy*, *bortermő vidék*;

*borisza*, *vízisza* (*bort*, *vizet ivó*; *isza*=*potor*), *bormegisza*, *bornemisza*; (innen: *víziszaság*, *bornemiszaság*);

*fa'válni*, *szám'vetni*, *leány'nézni*, *háztűz'nézni*, *leány'nézőben*, *kár'nézőbe*. Az ilyenek — a már idézett igenévi alakokon kívül: *leánynézés*, *kárnéző*, *kárlátó* stb. — csak a határozatlan módban és igehatározói alakban használatosak.

Másképen vonzott előtaggal (szintén lappangó ragokkal):

*műszer* (*műhöz való szer*), *szélmalom* (*széltől hajtott m.*), *nyak-kendő* (*nyakra való k.*), *zsebkendő* (*zsebbe v. k.*), *mellkereszt* (*mellre v. k.*), *nadrággelme* (*nadrágnak v. k.*), *lábvíz*, *gyomorceppek* stb.

*önálló* (*magán v. magától álló*), *önhitt* (*önmagában hívő*), *magabizott*; innen: *önállóság*, *önhittség* stb. — Különös alakulása: *száműz*, *száműzött*, *számkivet*, *számkivetett* stb.

Az e csoportban álló összetettek előtagjai a főnévi jelzők közé is sorolhatók; pl. *épületfa*, össze nem téve: *épületi fa*, a *tűzi fa* hasonlatára; *szélmalom*: *széli malom*, a *vízi malom* hasonlatára; *gőzhajó*: *gőzös hajó*, a mint hogy van is *gőzös* (magában állva) és van *vitórlás hajó*.

Az ilyen kétféle szereplés különben is előfordul. Az előtag nem ritkán jelzőnek is, birtokosnak is nézhető: *hadügy* (*hadi ügy* és *had ügye*), *virágágy* (*virágos ágy* és *virágok ágya*), *férferény* (*férfitü erény* és *férfi erénye* stb.).

A viszonyragjokat kivételesen megtartó összetettek közé tartoznak e sajátzerű alakulások is: *szavalihető*, *eszement*, *eszeeveszett*, *agyafürt*, *ügyefogyott*, *inaszakadt*, *farkavágott*, *szárnyaszegett* (a. m. *hihető szavú*, *elment eszű*, *veszett eszű*, *fürt agyú* stb.);

továbbá a következők: *porlepte*, *szúrágta*, *molyette*, *hófölte*, *cbugatta*, *hidegverte*, *dércsípte*, *istenadta*, (a. m. *portól lepett*, *szútól rágott* stb.);

végül ezek: *nyarat-szaka*, *hetet-szaka*, *éjt-szaka* (*noctu*).

Más ez: *éjszak v. észak* = *septemtrio*, *éjszakon*; más: *éjtszaka* = *nox*, *éjtszakán*, *éjtszakának idején*.

III. A harmadik osztályba eső összetettek tagjai csupán csak mint fogalmilag szorosán összefüggő, a mondatban különben is együttjáró szók fűződnek egymáshoz.

Ez összetettek előtagja többnyire ige- vagy névhatározó: némelykor név- vagy kötőszó. Egybeolvad e szerint:

a) az ige- vagy névhatározó a velejáró igével, igenévvel, főnévvel, néha más névszóval is; pl.

*belép*, *kimegy*, *fölnéz*, *elrepül*, *leugrik*, *körültekint*, *visszatér*; *eltávozás*, *kirándulás*, *összekötés*, *föltevés*, *föltétel*, *bejövétel*, *ki-menetel*;

*itt-létem*, *ott-laktomban*, *oda-jártomban*;

*megintő*, *félreeső*, *alattvaló*, *kivetett*, *visszavert*, *benn-szülött*, *hátra-hagyott*;

*előszó*, *utóhang*, *ellenfél*, *ellenőr*, *utánvétel*, *felülfizetés*;

— csonka előtaggal:

*táviró*, *távirat*, *viszhang*, *öszhang*, *öszpontosúl*, *öszpontosítás*;

*jótáll*, *ellentáll*, *ellentmond*, *egyétért*, *helybenhagy*, *jóváhagy*, *arczulüt*, *fülönfog*;

*tisztánejtés*, *czélbavétel*, *nagyralátás*, *végrehajtás*, *földönfutás*, *utonállás*;

*magánjáró*, *mássalhangzó*, *tudvalevő*, *borravaló*, *rögtön-ítélő* (*biróság*), *kötnivaló* (*ember*), *semmirekellő*, *körmönfont*, *szemenszedett*;

tőszámnévi összetettek: *tizenegy*, *tizenkettő* stb.; *huszonegy* stb. —:

Az a) alatti szók nagyobb részének egybekapcsolása nem állandó: *megy ki, néz föl, vissza nem verte, helyben is hagyta; végre nem hajtása, meg nem intő, meg nem intett (fél)* stb. — Ide iktatjuk e saajtszerű összetetteket: *nefelejts, jajveszékel (jaj veszek szökből)*.

Egybeolvadnak:

b) az igehatározókat és kötőszókat alkotó különféle beszédrészek, valamint magok az együttjáró határozók és kötőszók is; pl.

*aznap, ezidén, másnap, mindennap, azután, ezután, azalatt, ezalatt, ezúttal, egyúttal, annakutána, ennekutána, tegnapelőtt, néhányán, sohanapján, nemsokára, örökvégiglen, azonfölül, ezenfölül; — igenis, úgyis, úgysem, mítsem (mítsem bánja), sehogy, korántsem, aligha, netalán, csaknem, majdnem, mindenesetre; — csonka előtaggal: szépcsöndesen, nagybölcsen, nagykésőn, nagyritkán; régiesen: nagybizvást, nagykegyellenül stb. —;*

*mégis, vagyis, ugyanis, úgymint, annálinkább, mindamellett, mindemellett, mindazáltal, mindazonáltal, annálfogva, ennélfogva, minthogy (quia), mintha (ac si), hacsak (nisi), hanem, hanemha (kivéve ha), habár, haszinte, hamindjárt, csaknem, tudniillik v. tudniilik, azaz, azazhogy stb.*

Az elválasztva írottak gyakran mást jelentenek, mint a mit egybeírva fejeznek ki: *igenis* és: *igen is, nem is. Hiszen úgysem ismeri*; és: *Most már úgy sem adja ide (azon az áron sem). Holnap, azaz kedden*; és: *Csak egy kifogásom van, és az az, hogy stb. Ugy tesz, mintha tudná, és; Jobb így, mint ha tudná.*

c) Az ikerszók. Ezek összetett tagjai nem határozzák, csak nyomosítják egymást:

*bü-báj, hír-név, bú-bánat, dirib-darab, zür-zavar, per-patvar, ég-föld, ország-világ; híre-neve, teste-telke;*

*fő-fő, jött-ment, büvös-bájos, mézes-mázos, hóri-horgas;*

*jár-kei, ront-bont. teng-leng, csúsz-mász, irúl-pirúl, üti-veri, üzi-füzi;*

*helylyel-közzel, árva-nyitva, égre-földre, sebbel-lobbal, későn-korán, éjjel-nappal stb.*

## 21. §. Névelő, mutató névmás.

A névelőnek (*z* nélküli) *a*, — és a mutató névmásnak *a*, *e* alakjait (a *mindemellett, mindamellett* kivételével; 20. §. III. b) külön írjuk: *a ház, a rét; e fa, e hóban, a tekintetben, a miatt, e végett,*

*e nélkül.* (A mutató névmás *e*-jének hasonulását lásd a 4. §. 5-ik bekezdésében.)

Némelyek a *ki, mi, mely, minő, milyen, melyik, hány*, továbbá a *hol, honnan, mikor, hogy, merre, meddig*; — *míg, mint, midőn, mióta, miért* szók előtt álló *a* szócskát egybeírják velök: *aki, ami, amely, amint* stb.; *ahol, amíg, amint, amidőn, amikor, ameddig, amióta, amiért is* stb. — Szerintök ez az *a* se nem artikulus, se nem mutató névmás, hanem egyszerű mutató elem. Az egybeírást a másnemű két *a*-tól való megkülönböztetés szükségével vélik igazolni.

Az *a*-nak általánosan dívó különírását fenn kell tartani a könnyen támadható zavar elkerülése végett is, pl. *a szerint, a mint a felek megalkusznak.*

Itt az első *a* mutató névmás, a második *a* az állítólagos mutató elem, a harmadik *a* névelő.

## 22. §. A számoknak betűkkel írása.

Az *e* szakaszban foglaltak váltókra, kötelezvényekre s általában az üzlet körébe eső iratokra ki nem terjednek. Ott a hosszas számneveket is egybe szokták írni.

Másféle iratokban előforduló több tagú számoknak betűkkel írásánál a következő szabályok követendők:

I. Összeadás útján keletkező számcsoportban (a hol a magas fokú számokat alsóbb fokúak követik, mint velök összeadott számok):

a) az egyesek mindig együtt maradnak a tizesekkel; *tizenegy, tizenkilencz, huszonhárom, ötvennyolcz, hetvenkettő, kilenczvenkilencz*;

b) az egyesek és egyszerű tizesek (*husz, harmincz, negyven* stb.) a *száz* és *ezer* számokkal; a *száz* is az *ezer*-rel, pl.

*százegy, százkettő, száztíz, százharmincz, százhetven, százkilenczven*;

*ezeregy, ezerhárom, ezernegyven, ezerkilenczven, ezerszáz.*

c) Magánálló csoportban, a melyet *t. i.* más csoport se meg nem előz, se nem követ, további egybeírásnak nincs helye, vagyis: mihelyt két tagú tizesek járulnak a *száz*-hoz és *ezer*-hez, vagy fordítva, emezek már is egybe vannak kötve, egy vagy több számmal, annálinkább, ha mind a két eset forog fenn, — különválasztjuk

a magasabb számoktól az alsóbbakat, azaz különírjuk a szám-csoportnak összeadólag viszonyuló tagjait; pl.

*száz tizenöt* ( $100 + 15$ ), *száz nyolcvanhárom*, *száz kilenczvenhat*;

*kétszáz egy* ( $200 + 1$ ), *hatszáz három*, *kilenczszáz húsz*;

*hatszáz negyvennyolcz*, *ötszáz kilenczvenkettő*;

*ezer tizenhét*, *ezer hatvanöt*; *kétezer tíz*, *hetvenezer huszonegy*.

Különírjuk e szerint a millió-val és milliárd-dal összeadott számot is; mert ama két magasfokú már magában véve is két tagú számnév: *egymillió egy*, *százmillió húsz*, *egymilliárd ezer*.

Az egy számot képező *ezer száz* kerekszámokat és egyszerű tizedeket így írjuk: *ezer száz tíz*.

Megjegyzendő, hogy bárminő és bármekkora számnak is rendszerint csak *összeadott* tagjai oszlanak külön-külön csoportokra, pl. évszámok: *ezer háromszáz tizenegy* ( $1000 + 300 + 11$ ); — *ezer nyolczszáz hetvennyolcz*; másfélék: *húszezer hétszáz harminczkettő*; *tízmillió nyolczezer százhusz*.

II. Sokszorozás útján keletkező számcsoporthban (a hol t. i. a magas számokat az alsóbbak megelőzik, mint sokszorozóik):

a) együttmaradnak a csoport tagjai; egybeírjuk tehát sokszorozójával a *száz* és *ezer* számot; szintúgy — ha rövid a szorozója — a *millió-t* és *milliárd-ot* is: *kétszáz* (2-szer 100), *háromszáz*, *kilenczszáz*; — *kétezer*, *kilenczezer*, *negyvenezer*, *százezer*; — *ötmillió*; — *egymilliárd*; — több tagú sokszorozókkal is: *kétszáz ezer*, *százhusz-ezer* stb.

b) A hosszabbra nyúló szorozóhoz kötőjellel csatoljuk a szorozottat, pl. *huszonhárom-ezer*; *kilenczszáz-ezer*; *tizenhárom-millió*; *nyolczszáz-milliom*; *tizenkilencz-milliárd*.

Ha a magasabb fokú szorozó alsó számokkal van bővítve. közbeeső tagjai közé teendő a kötőjel: *kétszáz-húszezer*; *ötszáz-tizenhatezer*; *kilenczszáz-negyvennyolczmillió*.

c) Az igen terjedelmes számnak a főtagjai u. m. a *milliárdos*, *millió*s, *százezer*s, *száz*as, mint összeadólag viszonyuló részek, szintén különálló csoportokra oszlanak; ámde ekkor a hosszabb csoportok azon tagjai is, a melyek különben elválasztva állnak (I. c). kötőjellel egyesítendők, az ilyen szám főrészeinek kellő feltüntetésére; pl.

két csoportból álló szám:

*száz-ötvenezer háromszáz-negyvenkettő* (150,342);

három csoportos:

*hatszáz-tízmilliom kétszáz-harmincezer nyolczszáz kettő*  
(610.230.802);

négy-csoportos:

*kilencz-milliárd háromszáz-milliom hétszáz-egyezer kétszáz-huszonhat*  
(9,300,701,226.)

d) A *millió* és *milliárd* kivételesen és csak akkor választatik el sokszorozójától, ha az összes számnak végtagjaképen áll, t. i. ha nem követi más szám vagy számcsoport. Ezt az említett két számnak hosszabb alakja és gyakran terjedelmes sokszorozója teszi szükségessé, pl. *tizenegy milliárd*; — *huszonkilencz millió*; — *nyolczszáz-hatvanhárom millió*.

### 23. §. A szórészek elválasztása a sor végén.

A szót a sor végén nem az elemzés, hanem a tagolás szerint választjuk el; tehát nem így: *sok-ad-al-om, óv-a-kod-ás-om-at*, hanem így: *so-ka-da-lom, ó-va-ko-dá-so-mat*.

Különösen:

1. Ha két önhangzó között csak egy mássalhangzó áll, ezt mindig átviszszük a következő sorba: *ha-lom, fű-rész, jo-gász, há-bo-rú-ság*.

2. Ha egynél több mássalhangzó áll két önhangzó között, csak az utóbbit viszszük át: *dál-dás, kert-nek, part-ra, mor-zsol, nyolcz-tól; rop-pant, töb-bek, tol-lat, hal-lani*; hang-hasonulással: *töb-bé, kevesb-bé, keveseb-bel, mel-lel, tol-lal, vál-lá* (az utóbbiakra nézve 5. §.).

A kétjegyű mássalhangzót a különben jogosult rövidítések esetében is ki kell egészíteni az elválasztásnál: *össze, vissza: ősz-sze, visz-sza*; és így tovább: *köny-nyü, meny-nyei, galy-lyas, pety-tyek* stb. Hanghasonulásnál ezeket: *galylyal, menyynyé (coelum), pety-tyel. roszzá* így választjuk el: *galy-lyal, meny-nyé, pety-tyel, roszzá* (12. §.).

3. Minden önhangzó külön szótagot képez: *fi-a-i, mi-e-ink, ti-e-i-tek* stb. Mindamellett is jó lesz az elválasztásnál a szók rythmusára figyelni; például helyesebb ez: *fi-a-im, mie-ink, tiei-tek*. mint ez: *fi-aim, mi-eink, tie-itek* vagy *ti-eitek*. — Az *ai, ái, ói*.

ói, úi, űi szótag-párok, nem lévén diphtongusok, megszakaszthatók; pl. *pa-izsa, fá-it, eké-iket, hattýú-inak, követő-ível*; vagy: *pai-zsa, fá-it, ekéi-ket, hattýú-i-nak, követői-vel*.

4. Az összetéelt tagjai szerint választjuk el: *el-áraszt, meginti, kard-él, toll-harcz, esküdt-szék, föld-alatti, atyánk-fia*.

#### 24. §. Nagy kezdőbetű.

Nagy kezdőbetűvel írjuk a szót:

1. a beszéd elején; t. i. így nyitjuk meg a címet, fejezetet szakaszt stb. —; versekben a vers-sort;

2. pont után;

3. kettős pont után, mikor idézet követi; pl. *Végszava ez volt: „Emlékezzél meg gyermekeimről!”* — De a saját előadásunkba szőtt idézetnél nincs szükség nagy kezdőbetűre; pl. *A közmondás szerint: nem mind arany, a mi fénylik.*

4. Nagy kezdőbetűvel írjuk a tulajdonnevet, pl.

személyi tulajdonnevek: *Kovács Pál*; előnévei. *Baróti Szabó Dávid*; *Széki gróf Teleki József*; -- *Pallas, Jupiter, Minerva* stb. —

Ide számítjuk ezeket is: *Isten, Szentlélek; Istenség, Főök, Mindenható, Örökkévaló, Megváltó, Idvezítő*; — a személyesítéseket is: *Szeretem, Halál, Végtet, Enyészet, Hadúr*;

tárgyi tulajdonnevek: *Észak-Amerika, Magyarország, Erdély, Nagy-Kúnság, Csallóköz, Hortobágy, Maros-Vásárhely, Duna, Tisza, Bars megye, London, Buda-Pest, Lipótváros, Józseftér, Czukor-útca, Váci-útca; Balti-tenger, Középtenger, Balaton* stb.

Az intézetek neveit csak akkor írjuk nagy kezdővel, ha címnevekkül szerepelnek: *Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Színház*; különben kis kezdővel: *Nincs ott múzeum, akadémia* stb. —;

könyvek címei, cikkszávai; továbbá hírlapok, folyóiratok címei: *Hunyadiak Kora, Szökött Katona; Régi Magyar Nyelvmélekek; Verbőczy István Hármaskönyve; Nagy-Szótár*; — *I. Rész; II. Cím* stb. — *Pesti Napló, Fővárosi Lapok, Budapesti Szemle*.

A hónapok, napok és ünnepnapok nevei azonban kis kezdővel iratnak: *január, február; vasárnap, hétfő; husvét, karácson* stb. —; szintúgy a tulajdonnevek is, ha melléknevekké lesznek: *minervai, keletindiai, magyarországi, budapesti, józseftéri; hármaskönyvbeli*



